

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ
ТА ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

УДК 351.74+342.922

Р. Г. Беляков

**ПРИНЦИПИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
УПРАВЛІННЯ БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ
МВС УКРАЇНИ**

Виокремлено групи принципів діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України щодо реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, а саме: загальні, спеціальні та принципи забезпечення інформаційної безпеки. Охарактеризовано систему правового регулювання діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України щодо виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері функціонування інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем.

Ключові слова: Управління боротьби з кіберзлочинністю; кіберзлочинність; інформаційні, телекомунікаційні та інформаційно-телекомунікаційні системи; принципи; правове регулювання.

Побудова в Україні інформаційного суспільства можлива за умови широкої інтеграції сучасних технологій автоматизованої обробки даних у всі сфери економіки, державного управління та суспільної діяльності. Це різко збільшує залежність реалізації життєво важливих інтересів осіб, суспільства та держави від належного функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем, за допомогою яких і забезпечується така реалізація. В той же час значно зростають ризики завдання значної шкоди національним інтересам з використанням впливів кібернетичного характеру, збільшується кількість кібернетичних загроз національній безпеці та спостерігається поширення кіберзлочинності [1].

За таких умов питання захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави у кіберпросторі набуває особливого значення. Тому потребують подальшого дослідження принципи та правове регулювання діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України (далі – УБК МВС України) з метою захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, реалізація яких залежить від належного функціонування інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем.

Питання правового регулювання діяльності правоохоронних органів України та принципів їх діяльності було предметом наукового дослідження вчених: О. М. Бандурки, І. П. Голосніченка, С. М. Гусарова, О. В. Джафарової, А. Т. Комзюка, О. В. Негодченка, В. І. Олєфіра, М. М. Тищенка, С. О. Шатрави та інших. Праці зазначених науковців покладено в основу нашої роботи з метою вироблення

пропозицій щодо вдосконалення правової регламентації діяльності УБК МВС України.

Основною **метою** статті є, по-перше, виокремити групи принципів діяльності УБК МВС України, а по-друге, охарактеризувати систему правового регулювання діяльності УБК МВС України, спрямованої на реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю.

Підходи науковців до визначення сутності і змісту категорії «принцип» свідчать про її багатогранність, наявність як схожих, так і відмінних її рис. Виділена властивість багатогранності дозволяє використовувати цю категорію для характеристики різноманітних явищ, у тому числі правових. В юридичній науці, зокрема адміністративній, як правило, пропонується визначення принципу як кардинальної, керівної ідеї, розуміння принципів певної діяльності як вихідних, основних засад, керівних настанов, що визначають найважливіші правила, за якими вона організується та здійснюється [2–6]. Таке сприйняття поглиблюється та уточнюється у галузевих юридичних науках.

Так, С. О. Шатрава у своєму дисертаційному дослідженні дійшов висновку, що під принципами діяльності спеціальних підрозділів міліції слід розуміти основні положення, які відповідають закономірностям розвитку суспільства і цілям діяльності системи державного управління, на засадах яких здійснюється адміністративна діяльність спеціальних підрозділів міліції. В подальшому С. О. Шатрава наголошує на тому, що в діяльності спеціальних підрозділів міліції діє узгоджена система принципів, які класифікуються на загальні (відповідні загальним принципам адміністративної діяльності), спеціальні (принципи оперативно-службової діяльності) [7, с. 199].

У свою чергу, В. В. Писаренко під принципами діяльності Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України розуміє базові ідеї, положення, обумовлені метою і завданнями, які стоять перед підрозділами ДСБЕЗ МВС України та стосуються всіх напрямків їх діяльності, визначають організаційні основи побудови системи та умови її функціонування, правові і моральні норми поведінки посадових осіб під час реалізації ними своїх повноважень щодо боротьби з правопорушеннями у галузі економіки.

У результаті проведеного дослідження В. В. Писаренко класифікував принципи діяльності ДСБЕЗ МВС України на три групи: основні або конституційні принципи; принципи забезпечення економічної безпеки та спеціальні принципи [8, с. 102–103].

На думку В.В. Бродовського, принципи інформаційного забезпечення діяльності дільничного інспектора міліції – це система установок, керівних начал, відправних положень, які відбивають об'єктивні закономірності діяльності дільничного інспектора міліції та становлять сутність інформаційного забезпечення щодо охорони громадського порядку та громадської безпеки, профілактики правопорушень

та боротьби зі злочинністю. На підставі використання наукового підходу сходження від загального до конкретного В. В. Бродовський виділяє три групи принципів інформаційного забезпечення діяльності дільничних інспекторів міліції: а) загальні принципи; б) спеціальні принципи; в) основні принципи інформаційного забезпечення діяльності дільничного інспектора міліції [9, с. 87].

Зазначені позиції вчених щодо розуміння принципів діяльності певних структурних підрозділів органів внутрішніх справ та їх групування вважаємо за необхідне взяти за основу та дослідити в діяльності УБК МВС України.

Отже, враховуючи викладене, принципи діяльності УБК МВС України слід класифікувати на загальні, спеціальні та принципи забезпечення інформаційної безпеки. Так, до загальних принципів діяльності УБК МВС України варто віднести принцип законності, гуманізму, поваги до особи, принцип дотримання прав і свобод людини та рівноправності, принцип науковості та професіоналізму.

Водночас звернення до відомчих нормативних актів, що регламентують діяльність УБК МВС України, надає можливість виокремити спеціальні принципи, які є основою діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС. Отже, до спеціальних принципів діяльності УБК МВС України слід віднести: конспірацію, поєднання гласних і негласних засад в оперативно-розшуковій діяльності, дотримання режиму секретності, поєднання єдиначальності та колегіальності у вирішенні питань оперативно-службової діяльності, персональної відповідальності кожного керівника і працівника за стан справ на дорученій ділянці роботи, перспективного й поточного планування, а також своєчасного і якісного виконання планових заходів, наказів, рішень та доручень керівництва МВС із урахуванням наукових рекомендацій та передового досвіду, в тому числі міжнародного [10].

До принципів забезпечення інформаційної безпеки в діяльності УБК МВС України слід віднести ті, які є похідними від системи забезпечення національної безпеки України: верховенство права, пріоритетність захисту прав і свобод людини і громадянина від кіберзагроз; своєчасне та адекватне реагування на події, пов'язані з порушенням належного функціонування інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем; запобігання виникненню надзвичайних ситуацій на об'єктах критичної інформаційної інфраструктури; вільний доступ населення до інформації щодо стану інформаційної безпеки; чітке розмежування повноважень і взаємодії органів державної влади та приватного сектора сфері інформаційної безпеки; особисту відповідальність громадян за власну безпеку, неухильне дотримання ними правил безпечної поведінки у кіберпросторі; відповідальність у межах своїх повноважень

посадових осіб за дотримання вимог щодо кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури [11].

Переходячи до другої частини нашого дослідження, варто зазначити, що питання правового регулювання розробляли такі науковці, як С. С. Алексєєв, В. М. Горшенєв, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, В. В. Лазарєв, М. Ф. Орзіх, В. П. Пастухов, А. С. Піголкін, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, О. Д. Тихомиров та інші, які у своїх роботах рекомендують розрізняти такі явища, як правове регулювання і правовий вплив.

Так, С. С. Алексєєв під правовим регулюванням розуміє результативний, нормативно-організаційний вплив, який здійснюється на суспільні відносини за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів) з метою їх впорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб [12, с. 145]. А ось В. М. Горшенєв визначає правове регулювання як сукупність різних форм та методів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, який здійснюється з метою підпорядкувати цю поведінку встановленому в суспільстві правопорядку [13, с. 19–20]. У свою чергу, О. Ф. Скакун розуміє правове регулювання як впорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток, яке здійснюється за допомогою права і сукупності правових засобів [14, с. 529]. На думку А. Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. Своєрідність правового регулювання полягає в тому, що воно, по-перше, відповідно до своєї соціальної природи є таким різновидом соціального регулювання, який має цілеспрямований, організований, результативний характер, а по-друге, здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституційного утворення – регулятора [15, с. 59]. Отже, правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [16, с. 217].

Слід зазначити, що однією з початкових, вихідних ланок правового регулювання є юридичні норми, які становлять нормативну основу, серцевину механізму правового регулювання [14, с. 541]. Нормативна регламентація діяльності УБК МВС України відіграє важливу роль, тому що ефективність правового регулювання в багатьох випадках залежить від досконалості його правової основи, чіткості приписів, наявності розвиненої системи законодавства.

Отже, правове регулювання діяльності УБК МВС України забезпечується значною кількістю нормативних актів, які відрізняються один від одного за багатьма ознаками – назвою, юридичною силою, порядком прийняття, набранням чинності тощо. Система правового регулювання діяльності УБК МВС України становить сукупність

законів та підзаконних нормативних актів, які створюють правове поле для її належної реалізації. Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність УБК МВС України, слід поділити на шість взаємопов'язаних груп, розгляд яких забезпечить вироблення шляхів удосконалення діяльності УБК МВС України щодо реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю.

Центральне місце серед усіх нормативно-правових актів України посідає Конституція України, яка є основним документом держави. Так, ст. 17 Конституції України передбачено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Крім того, в ст. 32 Конституції України наголошується, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Правову основу діяльності УБК МВС України становлять міжнародні правові акти, ратифіковані у встановленому порядку. Конституція України (ст. 9) проголошує, що Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, поважає загальновизнані принципи міжнародного права. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України і є обов'язковими для виконання державними органами, юридичними і фізичними особами. Це правило знайшло відображення також в законі України «Про міжнародні договори України». До таких документів належать насамперед: Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001, ратифікована Верховною Радою України 07.09.2005; Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, від 28.01.2003; Європейська конвенція про екстрадицію від 13.12.1957; Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 та ін.

Центральне місце в механізмі правового регулювання діяльності УБК МВС України займають норми законів та інших законодавчих актів України, причому їх значення у процесі становлення правової держави має постійно зростати, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою останньої [14, с. 153].

Для правового регулювання діяльності УБК МВС України щодо реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю вагомим значення мають такі закони України: «Про міліцію» від 20.12.1990 № 565-ХІІ, «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI, «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI, «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР, «Про основи національної безпеки України» від

19.06.2003 № 964-IV, «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII, «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР тощо.

Варто зазначити, що законом України від 21.09.2010 № 2532-VI «Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» передбачено, що в Україні органом, на який покладаються повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, які обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі, є Міністерство внутрішніх справ України [17].

Однак, незважаючи на те, що поняття «кіберзлочинність» і пов'язана з ним термінологія використовуються досить широко, офіційного, закріпленого в міжнародних документах та національному законодавстві визначення кіберзлочинності досі не існує. Навіть у Конвенції про кіберзлочинність 2001 року і додаткових протоколах до неї використовуються поняття «комп'ютерна система», «комп'ютерні дані» та передбачається встановлення відповідальності за правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; за навмисне перехоплення технічними засобами, без права на це передач комп'ютерних даних; за навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміну або приховування комп'ютерної інформації без права на це; за навмисне серйозне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи тощо.

Нормативні акти, які видаються Президентом України та Кабінетом Міністрів України, є підзаконними, тобто вони приймаються на основі і на виконання законів і не повинні їм суперечити. В юридичній літературі вироблено поняття похідної нормотворчості, яке означає, що одні нормативні приписи зумовлюються іншими, як правило, законодавчими приписами, розвивають їх зміст [18, с. 58–69; 19, с. 82–86]. Саме такими є більшість правових норм, закріплених в актах Президента України та Кабінету Міністрів України, а також в інших підзаконних актах. Серед актів Президента України, які мають певне значення для правового регулювання діяльності УБК МВС України, можна назвати, наприклад, укази Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України», від 01.05.2014 № 449/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» та інші.

У свою чергу, Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади також установлює ряд правил, які

регламентують діяльність УБК МВС України щодо реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю. Зокрема, це постанови Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 № 971 «Про затвердження плану заходів на 2014 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» та від 13.08.2014 № 401 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 № 1135-р «Про затвердження плану заходів щодо захисту державних інформаційних ресурсів» тощо.

Основна кількість правових норм, що регулюють діяльність УБК МВС України, міститься у відомчих нормативних актах МВС України, наприклад таких, як наказ МВС України від 30.10.2012 № 988 «Про організацію діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС», наказ МВС України від 19.08.2014 № 840 «Про деякі питання інформаційної безпеки України» та ін.

Отже, кожен вид нормативних актів має свій рівень та обсяг правового регулювання, тобто існує тісний взаємозв'язок між юридичною силою нормативних актів і колом суспільних відносин, які вони регулюють. Незважаючи на те, що становлення правової держави вимагає розширення сфери регулювання суспільних відносин законом, законодавче регулювання не може охопити всі ці відносини.

В цілому нормативну базу, якою керується УБК МВС України під час здійснення своїх повноважень, можна поділити на зовнішню, яка розробляється формально за межами цього органу, але Управління має пряме відношення до її створення, безпосередньо розробляючи або беручи участь у розробленні проектів тих чи інших нормативних актів, і внутрішню, тобто відомчу нормативну базу, яка розробляється Міністерством внутрішніх справ України з метою реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю.

Список використаних джерел: 1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про кібернетичну безпеку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47240&pf35401=264849>. **2.** Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О. М. Бандурка. – Харків : Основа, 1996. – 398 с. **3.** Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит., 1997. – 400 с. **4.** Нижник Н. Р. Природа та зміст адміністративної реформи в Україні / Н. Р. Нижник // Реформування державного управління в Україні: проблеми та перспективи. – Київ : Оріяни, 1998. – С. 135–142. **5.** Ващенко С. В. Механізм управління. Управлінські відносини : конспект лекцій / С. В. Ващенко. – Запоріжжя : ЗІОІ МВС України, 2000. – 31 с. **6.** Тимченко Г. П. Принципи цивільної юрисдикції: теорія, історія, перспективи розвитку : монографія / Г. П. Тимченко. – Київ : Юрид. думка, 2006. – 412 с. **7.** Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади діяльності спеціальних

підрозділів міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Шатрава Сергій Олександрович. – Харків, 2007. – 231 с. **8.** Писаренко В. В. Адміністративно-правові засади діяльності Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Писаренко В'ячеслав Вікторович. – Запоріжжя, 2012. – 199 с. **9.** Бродовський В. В. Інформаційне забезпечення діяльності дільничного інспектора міліції : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бродовський Василь Володимирович. – Київ, 2011. – 203 с. **10.** Про організацію діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС : наказ МВС України від 30.10.2012 № 988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS416.html. **11.** Про кібернетичну безпеку України : проект закону України від 04.06.2013 № 2207а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47240&pf35401=264705>. **12.** Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – М. : БЕК, 1994. – 224 с. **13.** Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе / В. М. Горшенев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 258 с. **14.** Скаун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скаун. – Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с. **15.** Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Комзюк Анатолій Трохимович. – Харків, 2002. – 408 с. **16.** Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. – Київ : Юрінком, 1997. – 320 с. **17.** Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» : закон України від 21.09.2010 № 2532-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2532-17>. **18.** Заец А. П. Система советского законодательства : проблемы согласованности / А. П. Заец. – Киев : «Наукова думка», 1987. – 97 с. **19.** Поленина С. В. Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР / С. В. Поленина, Н. В. Сильченко. – М. : Наука, 1987. – 152 с.

Надійшла до редколегії 16.12.2014

Беляков Р. Г. Принципы и правовое регулирование деятельности Управления борьбы с киберпреступностью МВД Украины

Выделены группы принципов деятельности Управления борьбы с киберпреступностью МВД Украины по реализации государственной политики в сфере борьбы с киберпреступностью, а именно: общие, специальные и принципы обеспечения информационной безопасности. Охарактеризована система правового регулирования деятельности Управления борьбы с киберпреступностью МВД Украины по выявлению причин и условий, способствующих совершению правонарушений в сфере функционирования информационных, телекоммуникационных и информационно-телекоммуникационных систем.

Ключевые слова: Управление борьбы с киберпреступностью; киберпреступность; информационные, телекоммуникационные и информационно-телекоммуникационные системы; принципы; правовое регулирование.

Beliakov R. H. Principles and legal regulation of the activity of the Department on Combating Cybercrime of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

The author of the article singles out groups of principles of the activity of the Department on combating cybercrime of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in realizing the state policy in the sphere of combating cybercrime, namely: general, special and principles of guaranteeing information security. The system of legal regulation of the activity of the Department on combating cybercrime of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on detecting the reasons and conditions that facilitate the commission of offenses in the sphere of functioning information, telecommunication, informational and telecommunication systems is characterized.

It is proved that the system of legal regulation of the activity of the Department on combating cybercrime of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is a set of laws and regulations that create a legal field for its proper realization. The regulatory base, which regulates the activity of the Department on combating cybercrime of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, while realizing its powers is divided in general into external, which is being developed formally outside of this agency, but the Department is directly related to its creation, developing or directly participating in the drafting of various regulations and internal, departmental normative base that is developed by the Ministry of Internal Affairs aiming at realize the state policy in the sphere of combating cybercrime.

Keywords: Department on combating cybercrime; cybercrime; information, telecommunication, informational and telecommunication systems; principles, legal regulation.

УДК 351.743

Д. О. Горбач

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ДЕРЖАВИ З ПРАВООХОРОННИМИ ФУНКЦІЯМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості діяльності воєнізованих формувань з правоохоронними функціями США та країн Європи. Досліджено діяльність підрозділів жандармерії Болгарії, Нідерландів та Франції, корпусу карабінерів Італії, Цивільної гвардії Іспанії, Національної гвардії США. На підставі аналізу правового статусу та організаційної побудови зазначених органів запропоновано напрями використання досвіду їх роботи у діяльності Національної гвардії України.

Ключові слова: Національна гвардія, жандармерія, карабінери, воєнізовані формування з правоохоронними функціями, правоохоронна діяльність.

Реформування діяльності Міністерства внутрішніх справ України та Національної гвардії як невід'ємної його частини, беззаперечно, вимагає від науковців та практиків вивчення закордонного досвіду

© Горбач Д. О., 2014